

Кобрій О. М.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті обґрунтовано сучасний стан розробки змісту педагогічних дисциплін у зв'язку з переходом до нових пріоритетів та розкрито сутність уявлень про його компоненти. Охарактеризовано цілісність і комплексність побудови змісту педагогічної підготовки майбутнього фахівця. Зміст педагогічних дисциплін розглянуто у системі підготовки не лише вчителя, а фахівця будь-якого профілю.

Ключові слова: зміст педагогічних дисциплін, компоненти, цілісність, комплексність, майбутній фахівець.

Істотні зміни у побудові змісту педагогічних дисциплін стосуються різних підходів до реалізації майбутньої фахової діяльності. Оновлений зміст педагогічних дисциплін повинен враховувати досвід кожного вищого навчального закладу щодо формування якісної освіти студентів та нові орієнтири у забезпеченні їх підготовки. З'ясування сутності та структурної побудови змісту педагогічних дисциплін допоможе цілісному та комплексному охопленню підготовки майбутнього фахівця.

Існують різні погляди на структурування освітніх явищ та процесів. Типологія методологічних принципів побудови педагогічних явищ також ще не є визначеною, адже формування багатьох підходів щодо обґрунтування педагогічних явищ вимагає чіткого вираження категорій, постулатів, аксіом, що стосуються цих явищ та їх зв'язків між собою. Уявлення про системність і цілісність педагогічних явищ і процесів відображені у працях багатьох українських педагогів, особливо другої половини ХХ ст, після відкриття і схвалення теорії діяльності. Педагоги С. Шацький, В. Сухомлинський, В. Безпалько та ін. доводять підпорядкованість усіх елементів складної системи, якою є кожне педагогічне явище, загальній меті освіти та взаємовплив цих елементів.

Інноваційні процеси в системі підготовки вчителя, які порушують проблему змісту педагогічних дисциплін, розкривають О. Акімова [1], Н. Мартишина (пов'язані з формуванням творчого мислення та підготовкою до майбутньої творчої діяльності), І. Бех, М. Чобітько [5] (щодо особистісно зорієнтованого підходу в освіті), О. Вишневський [3], О. Кривильова (стосовно перетворювальної діяльності особистості). Дослідники розкривають тенденції розвитку педагогічної освіти (О. Глузман, І. Богданова [2]), принципи структурування змісту педагогічної освіти (М. Лещенко), окремі підходи до визначення змісту базової педагогічної підготовки (В. Шахов [6]), модель оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів (І. Богданова [2]).

У зв'язку з переходом до нових освітніх пріоритетів сутність змісту педагогічних дисциплін та його компонентів у системі підготовки не лише вчителя, а фахівця будь-якого профілю не є остаточно з'ясованою.

Мета статті – обґрунтувати сучасний стан розробки змісту педагогічних дисциплін у зв'язку з переходом до нових освітніх пріоритетів, розкрити сутність уявлень про його компоненти та розглянути зміст педагогічних дисциплін у системі підготовки не лише вчителя, а фахівця будь-якого профілю.

Кожна підсистема будь-яких зв'язків, звісно, побудована на принципі та функціонування всіх систем, що вивчаються в педагогічних дисциплінах. Через наявність таких зв'язків обґрунтовується адекватність образів реального матеріального об'єкту, процесу чи явища. На основі їх використання можна побудувати універсальну модель презентації знань про педагогічні дисципліни, і за її допомогою може бути розроблено основні види причинно-наслідкових зв'язків між елементами змісту.

Важливим завданням підготовки майбутнього вчителя Р. Гуревич і А. Коломієць [4] вважають перетворення студента у такого вчителя-професіонала, який спроможний вирішувати різноманітні проблеми, пов'язані з навчально-виховним процесом, розвитком школярів. На їх думку, головними мають стати напрямки: інтеграція, гуманізація, професійна спрямованість, естетизація. Тобто кожна дисципліна має бути пронизана міжпредметними зв'язками, повинна враховувати інтереси кожного студента, знаходити вихід на навчальну шкільну програму, а також містити цікаві історичні факти, інформацію про витвори мистецтв, аудіо- та відеозаписи тощо. Автори зазначають значення професійного розвитку, самовдосконалення, внутрішнього потенціалу і творчість учителя. Для формування почуття відповідальності за суспільство, як зазначають Р. Гуревич і А. Коломієць, процес навчання має бути зорієнтований на формування гуманіста, носія ідей національної та загальнолюдської культури [4, с. 80-81].

Сучасні педагоги (О. Вишневський [3], Ю. Кравченко та ін.) вважають, що вища освіта України переважно звертає увагу на оволодіння знаннями та їх накопичення у майбутніх учителів і, відповідно, менше акцентує увагу формуванню професіоналізму та творчості студентів, що свідчить про недостатню їх орієнтацію в сучасному інтелектуальному просторі, неможливість завжди самостійно діяти, відійти від стандартних зразків педагогічної діяльності, висловлювати власні судження в нестандартних умовах. Одним із факторів покращення педагогічної підготовки, на їхню думку, є посилення уваги до розв'язування творчих задач. Звісно, узагальнений алгоритм їх розв'язування, методика формування умінь їх розв'язувати орієнтують на практичну підготовку студентів. Така підготовка,

як підкреслює О. Акімова [1], забезпечуватиметься у зв'язку із застосуванням до визначення змісту педагогічних дисциплін акмеологічного підходу і допомагатиме студентам досягати такого рівня професійного розвитку і такої компетентності, які відповідають стандартам і якостям майбутнього фахівця як суб'єкта своєї діяльності.

М. Чобітько наполягає на реалізації у професійній підготовці майбутніх педагогів особистісно орієнтованого навчання, що передбачає пріоритет формування багатогранності картин світу (а не однозначних „програмних” уявлень), діагностику особистісного розвитку, ігрове моделювання тощо. На його думку, діалогічний підхід, що повинен бути покладений в основу професійного навчання, визначатиме збільшення розкритості і свободи учасників навчально-виховного процесу, створюватиме умови для їх самовдосконалення [5, с. 127-128].

Протиріччя “між соціальним запитом на педагога, здатного до неперервного професійного самовдосконалення, та недостатнім рівнем його сформованості у випускників педагогічних ВНЗ” Т. Шестакова вважає можливим у розв'язанні шляхом використання організаційно-методичної системи [7, с. 4], що стосується формування готовності до самовдосконалення і є “сукупністю цілеспрямованих педагогічних впливів, підпорядкованих єдиній меті розвитку готовності студентів до професійного самовдосконалення та водночас варіативних залежно від напрямку й етапу підготовки” [7, с. 14]. У цій системі визначені три основні напрямки (стимульно-орієнтаційний, теоретико-когнітивний та практико-розвивальний), які реалізуються на таких етапах формування готовності студентів до самовдосконалення: базовий етап, що відбувається під час викладання “Основ педагогічної творчості”, поглиблюючий – в ході засвоєння спецкурсу “Основи професійно-педагогічного самовдосконалення”, що сприяє розширенню знань педагога та закріпленню мотивів професійного зростання, закріплюючий – під час педагогічної практики, що дає змогу набутти досвід самовдосконалення й комплексно застосувати усі знання, уміння, досвід на практиці [7, с. 14]. Звідси, діяльнісно-творчий компонент змісту педагогічних дисциплін, який забезпечуватиме такий досвід, обов'язково входить у структуру цього змісту. До того ж, урахування необхідності забезпечення творчості майбутнього фахівця й нестандартності рішень кожної особистості вимагає застосування креативного підходу до визначення змісту педагогічних дисциплін.

Побудова системи на основі поетапного формування розумових дій П. Гальперіна і Н. Талізної вимагає комплексного використання одного з провідних методів сучасної науки – методу моделювання. Управління пізнавальною діяльністю студентів полягає не лише у використанні способу дозування навчальної інформації, на чому наголошує В. Беспалько, а для

організації діяльності студентів на рівні дій, операцій тощо. Тут використовують, як правило, метод презентації знань та лінійні моделі навчального матеріалу із системи змісту. Отже, розробку змісту із застосуванням системного підходу і спрямованістю на розвиток особистості студента необхідно здійснювати через поетапну структурування системи навчальної діяльності студентів, і конструювання змісту все ж не буде повноцінним без діяльнісного підходу до трактування змісту педагогічних дисциплін.

Застосування аксіологічного підходу до процесу побудови змісту педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах України дає змогу формувати ціннісне ставлення студентів до всього оточення та відповідні цінності в їх свідомості, що, безумовно, є свідченням засвоєння цінностей у процесі вивчення всіх вузівських дисциплін, а особливо педагогічних.

Задля врахування і комплексного поєднання усіх особливостей таких підходів до визначення змісту педагогічних дисциплін (аксіологічного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, акмеологічного, креативного та ін.), які є значущими у формуванні сучасного змісту професійної підготовки студентів, основними структурними компонентами змісту педагогічних дисциплін вважатимемо такі: 1) інформативний (як сукупність знань, умінь, навичок студента); 2) аксіологічний (який відзначає наявність у ньому ціннісних орієнтацій, відповідного спрямування, інформації, яка б стимулювала формування ставлення до неї у вигляді уявлень, поглядів, переконань, суджень, ідеалів тощо); 3) діяльнісно-творчий (технологічний).

О. Вишневський розкриває двокомпонентний зміст освіти (який включає інформативний та діяльнісний компоненти), що уже стало істотним розширенням традиційних уявлень про однокомпонентний (лише інформативний) зміст навчальних дисциплін. Педагог аргументує наявність діяльнісного компонента змісту освіти необхідністю його зорієнтованості на розвиток і виховання особистості [3, с. 113]. Структурна побудова змісту педагогічних дисциплін буде трикомпонентною (кожен компонент змісту відповідатиме конкретній лінії зв'язку особистості з оточенням і відповідному аспекту її діяльності, що розкрито також О. Вишневським [3, с. 71-73]).

Цілісність у педагогічній освіті забезпечується уже на етапі побудови навчальних планів, програм, підручників, що дає змогу розглядати її на рівні конструювання усього змісту педагогічних дисциплін. Зрозуміло, що цей зміст має втілювати мету та завдання тогочасної освіти, закономірності та принципи навчально-виховного процесу, можливість реалізації на практиці (шляхом використання форм, методів, засобів забезпечення змісту кожної дисципліни). Тому задля цілісності побудови моделі змісту педагогічних дисциплін важливо окреслити їх зв'язок із практикою, із життям, що забезпечує успішну професійну діяльність у майбутньому і зобов'язує

поєднувати у навчанні теоретичну роботу з практичною, організацією дискусій, моделюванням педагогічних ситуацій, аудиторні заняття із самостійною діяльністю, навчання із практикою.

Комплексність формування змісту педагогічних дисциплін зобов'язує кожен дисципліну розглядати як частину цілісного об'єкту – змісту педагогічної підготовки фахівця певного профілю, тому важливою стає комплексна цільова програма підготовки спеціаліста та кінцеві результати її виконання. Ці результати забезпечуються у вигляді наявності педагогічної культури фахівців, педагогічного мислення, сформованості особистісних якостей, компетентності, розвинутої творчості тощо.

Комплексна цільова програма передбачає конкретне місце кожної педагогічної дисципліни у загальній системі підготовки фахівця, що означає певну логіку і наступність у її вивченні. Традиційно спочатку вивчаються теоретичні дисципліни – вступ до спеціальності, педагогіку, історію педагогіки, а практичний курс методики виховної роботи (або методики позаурочної діяльності), який є продовженням теоретичного курсу педагогіки, – на базі теоретичних курсів. І завершальним етапом вивчення педагогічних дисциплін стають основи педагогічної майстерності.

Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (затверджені наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р.) зазначають, що психолого-педагогічна підготовка передбачає вивчення, крім традиційних навчальних дисциплін (дидактика, теорія виховання, історія педагогіки, загальна психологія, педагогічна і вікова психологія), порівняльної педагогіки, основ педагогічної майстерності, соціальної психології та інших навчальних дисциплін, які визначаються з урахуванням особливостей спеціальностей.

За галузевими стандартами педагогічної освіти, змістові модулі з педагогіки передбачають вивчення вступу до педагогічної професії, загальних основ педагогіки, теорії освіти і навчання, теорії виховання, педагогічних технологій, управління педагогічними системами, історії освіти і педагогічної думки. Варіативна частина змісту може враховувати визначені спецкурси і спецсемінари, які сприяють більш повній самореалізації майбутніх фахівців та вдосконаленню підготовки до майбутньої діяльності.

В. Шахов виділяє у структурі базової педагогічної освіти три блоки: загальнотеоретичні знання, педагогіко-технологічні знання і базові професійно-педагогічні вміння. Загальнотеоретичні знання групуються ним так: методологічні проблеми виховання, теорія навчання і виховання та організаційні аспекти народної освіти [6, с. 164]. До того ж, цінною є його думка щодо пропедевтичності вступу до спеціальності та необхідності включення цього курсу до переліку важливих педагогічних дисциплін [6, с. 180-182].

Отже, основними структурними компонентами змісту педагогічних дисциплін, крім інформативного, є аксіологічний, який надає відповідного спрямування інформації, що засвоюється, та діяльнісно-творчий.

Використана література:

1. *Акімова О. В.* Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти: монографія / О. В. Акімова. – Вінниця, 2007. – 351 с.
2. *Богданова І. М.* Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій: автореф. дис... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 / Інна Михайлівна Богданова. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 2003. – 38 с.
3. *Вишневський О.* Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. Вишневський. – 2-е вид., доопрац. і доп. – Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с.
4. *Гуревич Р.* Неперервна освіта педагога: мотиваційні чинники / Р. Гуревич, А. Коломієць // Професійна освіта: педагогіка і психологія / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова – К.: АІД, 2003. – IV. – С. 75-84.
5. *Чобітько М. Г.* Педагогічна освіта: особистісний підхід / М. Г. Чобітько // Педагогічний процес: теорія і практика: наук. видання. – К.: Вид-во П/П “ЕКМО”, 2003. – Вип. 1. – С. 127-128.
6. *Шахов В. І.* Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект / В. І. Шахов. – Вінниця: Едельвейс, 2007. – 383 с.
7. *Шестакова Т. В.* Формування майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Тетяна Віталіївна Шестакова. – К.: Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 22 с.

КОБРИЙ О. Н. Структурный анализ содержания педагогических дисциплин.

В статье обосновано современное состояние разработки содержания педагогических дисциплин в связи с переходом к новым приоритетам и раскрыто сущность представлений о его компонентах. Охарактеризовано целостность и комплексность построения содержания педагогической подготовки будущего специалиста. Содержание педагогических дисциплин рассмотрено в системе подготовки не только учителя, а специалиста любого профиля.

Ключевые слова: *содержание педагогических дисциплин, компоненты, целостность, комплексность, будущий специалист.*

КОБРИЙ О. Structural Analysis of the Content of Pedagogical Disciplines.

The article grounds current state of content development of pedagogical disciplines in connection with the transition to new priorities and ideas about the essence of its components. The author characterizes the integrity and complexity of building the content of training a future specialist. Content of pedagogical disciplines is analysed in the system of training not only a teacher but a specialist of any type.

Keywords: *content of pedagogical disciplines, components, integrity, complexity, future specialist.*